

Методичні питання співвиміру продуктивності праці і заробітної плати

У статті розглянуті методичні питання, які пов'язані з особливостями співвиміру продуктивності праці і заробітної плати; запропоновано розробити програму комплексного вивчення показників продуктивності як індикаторів росту ефективності і заходів щодо її підвищення в Україні
динаміка, індекси, заробітна плата, методи, методика, методологія, оплата праці, продуктивність праці, темпи зростання

Останнім часом економісти оцінюють розвиток країни за темпами росту валового внутрішнього продукту. При цьому, темпи росту продуктивності праці зазвичай ігноруються, хоча саме вони лежать в основі інтенсивного економічного підйому. Що відбувається сьогодні з продуктивністю праці (і ширше, - із продуктивністю використання матеріальних і фінансових ресурсів) в Україні?

Відповідь на це питання на протязі останніх декількох років намагалися відшукати вчені і економісти, такі як: Д.Богиня, О.Грішнова, М.Соколик, Л.Фільштейн, Р. Яковлев, Л. Кочура, Л. Безтелесна та інші, в працях яких в тій чи іншій мірі це питання було висвітлене під різним кутом зору.

У зв'язку з цим, основним завданням статті є дослідження показників росту продуктивності праці і заробітної плати, співвимір цих показників, а також формулювання висновків на основі проведених досліджень і внесення пропозиції щодо вирішення цієї практичної проблеми в Україні.

Трансформація економічних відносин в Україні впродовж останніх кількох років відсунула на другий план питання росту продуктивності праці. Одержала поширення точка зору, начебто приватизація власності й орієнтація підприємця на прибуток автоматично приведуть до росту продуктивності праці [2]. Однак через недосконалість ринкового механізму поки цього не відбулося. Рівень продуктивності праці в Україні, як і раніше, відстає від рівня цього показника в економічно розвинутих країнах. За 1991-1999 рр. продуктивність суспільної праці в країні знизилася майже на чверть. Причому, за даними окремих обстежень, найбільше зниження показника допущене саме на підприємствах, що перейшли в приватний сектор: там рівень продуктивності праці знижується в 1,4 рази швидше, ніж на державних підприємствах [2]. Основними причинами такого положення стали як загальноекономічні проблеми, що викликали спад виробництва, так і зміна структури і зменшення попиту населення і, нарешті, хронічна відсутність у підприємств коштів на виплату заробітної плати. Відбувається знецінення робочої сили, що негативно позначається на рівні продуктивності праці.

Питання про продуктивність праці необхідно розглядати у тісному зв'язку із заробітною платою і рівнем життя. При рівні заробітної плати, що у незначній мірі перевищує прожитковий мінімум, пов'язаному з цим низькому рівні життя не доводиться говорити про високу продуктивність праці.

Закон випереджаючого росту продуктивності праці в порівнянні з ростом заробітної плати - об'єктивна економічна пропорція. Цей закон діє, забезпечуючи успіх при правильному його розумінні.

Співвідношення динаміки продуктивності праці і заробітної плати (номінальної і

реальної) в Україні має яскраво виражену специфіку. У нормальних умовах розвитку економіки всі три показники мають постійно зростати, причому внутрішньо узгоджено. Для перехідного періоду національної економіки була характерна зовсім інша ситуація: для кожного показника спостерігалася самостійна, а не взаємоузгоджена їх динаміка. За підсумками п'ятнадцятирічного періоду перетворень Україна не вийшла навіть на дореформений рівень цих показників (1990 рік). Вищий рівень реальної середньомісячної заробітної плати у 2004 році від її рівня у 1990 році порівняно з продуктивністю праці за цей період (73,7% проти 72,3% у 2004 році) свідчить про те, що для забезпечення подальшого зростання заробітної плати необхідно приділити увагу зростанню продуктивності праці як основного джерела підвищення оплати праці.

Динаміку продуктивності праці та середньомісячної заробітної плати за 1990-2004 роки наведено в таблиці 1.

Таблиця 1 - Динаміка продуктивності праці і реальної середньомісячної заробітної плати в Україні за 1990-2004 рр. у порівнянних цінах, % [8]

Рік	Продуктивність праці, %		Середньомісячна заробітна плата		
	до попереднього року	до 1990	номінальна *	реальна до попереднього року, %	реальна до 1990 року, %
1990		100,0	244,0	...	100,0
1991	92,8	92,8	474,0	105,2	103,9
1992	91,9	85,3	6,7	83,3	89,6
1993	88,0	75,0	155,4	51,8	43,3
1994	80,1	60,1	1377,2	88,5	38,7
1995	85,2	51,2	7300,0	107,2	43,0
1996	91,9	47,1	126,0	95,7	41,2
1997	99,6	46,9	143,0	97,6	46,7
1998	99,4	46,6	153,4	96,7	39,0
1999	102,1	47,6	178,5	94,8	37,0
2000	108,5	51,6	230,0	100,8	37,3
2001	110,5	57,1	311,1	121,0	45,1
2002	103,4	59,0	376,3	120,0	54,1
2003	109,2	64,5	462,3	116,7	63,1
2004	112,1	72,3	589,6	117,0	73,8

За 1990-1991 роки середньомісячну заробітну плату наведено в крб.; за 1992-1995 - у тис. крб.; за 1996-2004 - у гри.; реальну заробітну плату розраховано на основі використання середніх індексів споживчих цін

Аналіз наведених даних дає змогу здійснити наступну періодизацію досліджуваного економічного явища:

1-й (шестирічний) період - 1991-1996 роки, характеризувався різким (у середньому на 11,7% за рік) зниженням темпів продуктивності праці; за цей період вона знизилася до 47,1% рівня 1990 року.

2-й (дворічний) період - 1997-1998 роки, коли спадання продуктивності праці продовжувалося, але з уповільненими річними темпами - близько 0,5%.

3-й (дворічний) - 1999-2000 роки, коли у 1999 році намітилася тенденція до зростання продуктивності праці з середньорічним темпом 5,3%. За цей період вона підвищувалася і досягла 51,6 % рівня 1990 року.

4-й (чотирирічний) - 2001-2004 роки. Характеризується як період становлення тенденції до стійкого зростання продуктивності праці: вона підвищувалася порівняно з попереднім роком на 10,5% у 2001 році, 3,4% у 2002, 9,2 % у 2003, 12,1% у 2004 і досягла рівня 72,3% 1990 року. Середньорічне зростання продуктивності праці за 1999-2004 роки становило близько 7,6%, а в цілому за цей період вона зросла на 25,7%.

Про неузгодженість динаміки показників продуктивності праці, номінальної і реальної заробітної плати свідчать фактично протилежні тенденції динаміки їхньої зміни.

У сучасних умовах в оцінці результатів економічної діяльності не достатньо повно використовуються показники продуктивності та оплати праці. Причому продуктивність праці виключено з економічних показників оцінки результатів діяльності галузей і видів економічної діяльності. Таке становище повинно бути змінено.

Відмінність між темпами продуктивності та оплатою праці одного зайнятого в Україні в останні роки змінювалась у значно ширших інтервалах, ніж у високорозвинутих країнах. На основі досягнутої продуктивності також не компенсувалося зафіксоване зменшення рівня оплати праці попередніх років, чинником якого були як інфляція, так і зростання заборгованості з її виплати. Порівняно з іншими країнами різниця між темпами продуктивності праці та оплатою праці в Україні залишалася суттєвою.

За умови збільшення темпів ВВП різниця між темпами продуктивності й оплати праці, як свідчить досвід інших країн [8], має бути незначною, в межах 1-2% (як додатною, так і від'ємною), а не такою, як вона була при зростанні заборгованості з виплати заробітної, плати (5-12%). Перевищення темпів зростання продуктивності праці порівняно з оплатою праці щорічно може й не зберігатися, але тільки незначні відмінності між ними, поряд з іншими відтворювальними факторами, можуть забезпечити зростання ВВП протягом тривалого проміжку часу [4].

В Україні у 2001-2004 роках високими темпами зростала середньомісячна заробітна плата. Вона впливала на темпи як продуктивності, так і оплати праці, але різниця між ними у 2001-2004 роках коливалася в широких межах: 3,8% (-8,6 %). Це може бути причиною подальших ризиків підвищення середньомісячної заробітної плати зайнятих і порушення рівноваги на споживчому ринку внаслідок високого зростання споживчих цін або їх значних коливань за окремі роки. Різниця між темпами продуктивності та оплати праці у 2001 і 2003 роках могла би прислужитися підвищенню добробуту населення в Україні, адже задовольняє тенденціям, що склалися у високорозвинених країнах. Тому перед науковцями постає проблема - зберігати цю тенденцію, тим більше, якщо брати до уваги, що вона досягнута у 2003 році за умови зростання кількості зайнятих (на 400 тис.) і в 2004 році при тій же кількості, що у 2003 році (таблиця 2) [5].

Таким чином, можна зробити висновки, що рівень продуктивності праці в Україні сьогодні дуже низький в порівнянні з іншими країнами світу: 14% від рівня США, 19% від рівня Японії і Франції, 20% від рівня Англії і Німеччини [8]. Це свідчить про те, що на виготовлення одиниці продукції в нашій країні витрачається в декілька разів більше робочого часу, аніж потрібно. І хоча за останні три роки продуктивність праці в Україні незначно збільшувалася, кардинальних змін поки не відбулося.

Не використовувати наявні резерви росту продуктивності праці і надалі неможливо. Слід навчитися працювати в нових господарських умовах, задіяти повною мірою стимулюючу роль зарплати. Незадовільно низький рівень оплати праці зайнятих у національній економіці негативно впливає на трудову активність, не сприяє формуванню платоспроможного попиту населення, згубно відбивається на створенні ринкових механізмів функціонування економіки, стає нездоланною перешкодою на шляху економічного розвитку.

Таблиця 2 - Різниця між темпами продуктивності та оплати праці на одного зайнятого в Україні у 1991-2004 роках, у фактичних цінах [8, 10, 11]

Показник	середнє		2001	2002	2003	2004	Середнє значення за 2001-2004
	1991-1995	1996-2000					
Продуктивність праці, грн.	578	5245	9716	10562	12464	16135	12220
Темп росту продуктивності праці, до попереднього року, %	1240,5	129,1	121,5	108,7	118,0	129,5	119,4
Оплата праці, грн.	247	2387	4113	4823	5646	7093	5419
Темп росту оплати праці, до попереднього року, %	1063,5	129,0	121,6	117,3	117,1	125,6	120,4
Різниця між темпами росту продуктивності та оплати праці, пунктів	177,0	0,1	-0,1	-8,6	0,9	3,8	-1,0

Така ситуація висуває на перший план питання розробки, випробовування і впровадження ефективного механізму росту продуктивності праці на державному та регіональному рівнях. Науковцям і практикам слід розробити і впровадити в життя програму комплексного вивчення показників продуктивності як індикаторів росту ефективності. Виходячи з цього, необхідно внести розгляд цих питань до порядку денного засідання владних структур, адже саме в них є необхідні знання, база даних і кадри для вирішення поставлених проблем.

Список літератури

1. Економіка і прогнозування. - 2002. - №2. - С.7-148.
2. Безтелесна Л. Удосконалення механізму мотивації продуктивності найманих працівників //Україна: аспекти праці. - 2006. - №1. - С. 42-48.
3. Кочура І. Продуктивна зайнятість у контексті забезпечення людського розвитку і економічного зростання // Україна: аспекти праці. - 2005. - №6. - С. 19-23.
4. Соколик М.П. Соціальний розвиток на шляху до економічного зростання// Трансформаційні процеси та економічне зростання в Україні / за редакцією акад. НАН України В.М.Гейця. - Х.: Інститут економічного прогнозування НАН України; Вид-во „Форт”, 2003. - С. 341-384.
5. Соколик М. Підвищення заробітної плати як фактор становлення середнього класу в Україні // Економіст. -2005.-№7.-С. 30-33.
6. Богиня Д.П., Грішнова О.А. Основи економіки праці: навч. посібн. - К.: Наукова думка, 2001. - С.192-213.
7. Владимірова Л.П. Экономика труда: Учебное пособие. - М.: Издательский Дом «Дашков и К», 2000.- С.104-112.
8. Моніторинг макроекономічних та галузевих показників. - К.: Мінекономіки України, 2005. - №2(58). - С.10, 46, 74-81, 86-87.
9. Яковлев Р. Динаміка продуктивності і заробітної плати в пострадянській Росії: чи є взаємозв'язок? // Україна: аспекти праці. - 2004. - №4. - С. 26-34.
10. Статистичний щорічник України за 2003 р. - К.: Консультант, 2004.
11. Послання Президента України до Верховної Ради України.- К.:ЮЦ Держкомстату України, 2004. – 213 с.

В статье рассматриваются методические вопросы, которые связаны с особенностями соизмерения производительности труда и заработной платы; предложено разработать программу комплексного изучения показателей производительности как индикаторов роста эффективности и мероприятия по ее повышению в Украине.

In clause the methodical questions are considered which are connected with features of a parity of productivity of work and wages; it is offered to develop the program of complex study of parameters of productivity as indicators of growth of efficiency and measures on its increase in Ukraine.